

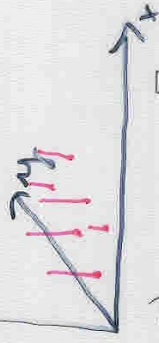
Simultanfordeling (3.4)

Simultanfordeling = samtidig fordeling til to eller flere stok. var.

Definisjon: Dersom X og Y er to *diskrete* stok. var. så er $f(x, y)$ den simultane punktsannsynligheten til X og Y dersom

1. $f(x, y) \geq 0$
2. $\sum_x \sum_y f(x, y) = 1$
3. $f(x, y) = P(X = x, Y = y)$ $\square$

$f(x, y)$

Definisjon: Dersom X og Y er to *kontinuerlige* stok. var. så er $f(x, y)$ simultantettheten til X og Y dersom $f(x, y)$

1. $f(x, y) \geq 0$
2. $\int_{-\infty}^{\infty} \int_{-\infty}^{\infty} f(x, y) dx dy = 1$
3. $P((X, Y) \in A) = \int_A f(x, y) dx dy$ $\square$

Eksempel: Vann fra vannverk. La

X = relativt vannforbruk

Y = relativt humusinnhold

Anta at X og Y har simultan sannsynlighetstetthet

$$f(x, y) = \begin{cases} x - \frac{1}{2}y + \frac{3}{4}, & 0 \leq x \leq 1, \quad 0 \leq y \leq 1 \\ 0 & \text{ellers} \end{cases}$$

(Sjekk selv at $\int_{-\infty}^{\infty} \int_{-\infty}^{\infty} f(x, y) dx dy = 1$).
Gir f.eks. at:

$$P(X < 0.5, Y > 0.75)$$

$$= \int_{0.75}^1 \int_0^{0.5} \left(x - \frac{1}{2}y + \frac{3}{4}\right) dx dy = \underline{\underline{\frac{9}{128}}} \quad \square$$

Definisjon: To stok. var. X og Y er uavhengige (dvs informasjon om verdien til den ene variabelen påvirker ikke fordelingen til den andre) hvis og bare hvis

$$f(x, y) = g(x) \cdot h(y) \text{ , for alle } x, y$$

der $g(x)$ er punktsanns./tettheten til X og $h(y)$ er punktsanns./tettheten til Y . $\square$

Eksempel: I vanneksemplet ser vi at $f(x, y)$ ikke kan skrives på formen $g(x) \cdot h(y)$, dvs X og Y er ikke uavhengige (de er med andre ord *avhengige*). $\square$

Forventning og varians.

Dekkes av kapittel 4 i læreboka.

Forventning (4.1)

Forventningsverdi = "gjennomsnitt i det lange løp".

Definisjon: Forventningsverdien til en stokastisk variabel X er:

$$E(X) = \begin{cases} \sum_x x f(x) & , X \text{ diskret} \\ \int_{-\infty}^{\infty} x f(x) dx & , X \text{ kontinuert} \end{cases}$$

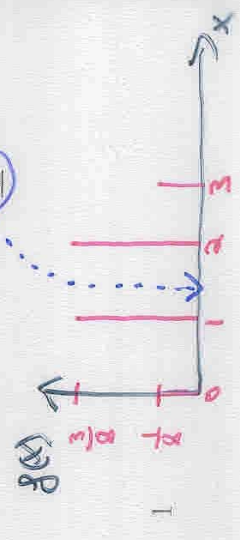
Bruker ofte μ eller μ_X som symbol for $E(X)$. $\square$

Eksempel: Myntkast, kaster en mynt 3 ganger. X = "antall kron". Vist tidligere at:

x	0	1	2	3
$f(x)$	1/8	3/8	3/8	1/8

Gir at

$$E(X) = \sum_x x f(x) = 0 \cdot \frac{1}{8} + 1 \cdot \frac{3}{8} + 2 \cdot \frac{3}{8} + 3 \cdot \frac{1}{8} = \frac{3}{2} = 1.5$$

Eksempel: Y = "funksjonstid til elektronisk komponent". Y har sannsynlighetstetthet

$$f(y) = \begin{cases} \frac{1}{5}e^{-y/5}, & y \geq 0 \\ 0, & \text{ellers} \end{cases}$$

som gir at

$$\begin{aligned} E(Y) &= \int_{-\infty}^{\infty} y f(y) dy = \int_0^{\infty} y \frac{1}{5} e^{-y/5} dy \\ &= \left[-y e^{-y/5} \right]_0^{\infty} - \int_0^{\infty} 1 \cdot (-e^{-y/5}) dy \\ &= 0 - [5e^{-y/5}]_0^{\infty} = 5 \end{aligned}$$

Dvs tester vi mange komponenter av denne typen vil vi se at de i gjennomsnitt har en funksjonstid på rundt 5. $\square$

Forventningsverdi til funksjoner av stokastiske variable finnes på tilsvarende måte:

Definisjon:

$$E(g(X)) = \begin{cases} \sum_x g(x) f(x), & X \text{ diskret} \\ \int_{-\infty}^{\infty} g(x) f(x) dx, & X \text{ kontinuert} \end{cases}$$

$$E(3x^2 + 4) = \begin{cases} \sum_x (3x^2 + 4) f(x) \\ \int_{-\infty}^{\infty} (3x^2 + 4) f(x) dx \end{cases}$$

Eksempel: Se boka/øving.

Definisjon: Dersom X og Y er to stok. var. med simultanfordeling $f(x, y)$ er

$$E(g(X, Y)) = \begin{cases} \sum_x \sum_y g(x, y) f(x, y), & \text{disk.} \\ \int_{-\infty}^{\infty} \int_{-\infty}^{\infty} g(x, y) f(x, y) dx dy, & \text{kont.} \end{cases}$$

Eksempel: To kontinuertlige stok. var. har simultanfordeling

$$f(x, y) = \begin{cases} \frac{x(1+3y^2)}{4}, & 0 < x < 2, 0 < y < 1 \\ 0, & \text{ellers} \end{cases}$$

Finn $E(Y/X)$:

$$E\left(\frac{Y}{X}\right) = \int_0^1 \int_0^2 \frac{y}{x} \frac{x(1+3y^2)}{4} dx dy = \frac{5}{8} \quad \square$$

Merk (viktig!): $E\left(\frac{Y}{X}\right) \neq \frac{E(Y)}{E(X)}$ $\rightarrow NB!$

Tilsvarende: $E(Y \cdot X) \neq E(Y) \cdot E(X)$

Når X og Y ikke er uavh. $E(Y \cdot X) \neq E(Y) \cdot E(X)$

Varians og kovarians (4.2)

Varians = mål på spredning omkring forventningsverdien.

Definisjon: Variansen til stok. var. X er:

$$\begin{aligned}\sigma_X^2 &= \sigma_X^2 = \text{Var}(X) = E[(X - \mu)^2] \\ &= \begin{cases} \sum_x (x - \mu)^2 f(x) & , X \text{ diskret} \\ \int_{-\infty}^{\infty} (x - \mu)^2 f(x) dx & , X \text{ kontinuert} \end{cases}\end{aligned}$$

$\sigma = \text{SD}(X) = \sqrt{\text{Var}(X)}$ kalles standardavviket til X . $\square$

Teorem:

$$\text{Var}(X) = E(X^2) - \mu^2 = E(X^2) - E(X)^2 \quad \square$$

Bevis: Se boka. $\hookrightarrow$ *Emblem regning*

Eksempel: $Y =$ "funksjonstid til elektronisk komponent".

$$\begin{aligned}E(Y^2) &= \int_0^{\infty} y^2 \frac{1}{5} e^{-y/5} dy \\ &= \dots = 50 \\ \Rightarrow \text{Var}(Y) &= E(Y^2) - E(Y)^2 = 50 - 5^2 = \underline{\underline{25}} \quad \square\end{aligned}$$

$\rightarrow$ OK når fordelingen er symmetrisk

Tommelfingerregel: Ofte (men ikke alltid...) vil ca 95% av observasjonene ligge i intervallet $[\mu - 2\sigma, \mu + 2\sigma]$.

Definisjon:

$$\text{Var}(g(X)) = E[(g(X) - \mu_{g(X)})^2] = E[g(X)^2] - \mu_{g(X)}^2 \quad \square$$

(Se eksempler i boka).

Definisjon: Kovariansen til X og Y er gitt ved:

$\hookrightarrow$ *Samvariansen*

$$\begin{aligned}\sigma_{XY} = \text{Cov}(X) &= E[(X - \mu_X)(Y - \mu_Y)] \\ &= \begin{cases} \sum_x \sum_y (x - \mu_X)(y - \mu_Y) f(x, y) & , \text{disk.} \\ \int_{-\infty}^{\infty} \int_{-\infty}^{\infty} (x - \mu_X)(y - \mu_Y) f(x, y) dx dy & , \text{kont.} \end{cases}\end{aligned}$$

Kovarians = mål på samvariasjon.

$\text{Cov}(X, Y) > 0$, "positiv" sammenheng mellom X og Y (f.eks. høyde/skonummer),

$\text{Cov}(X, Y) < 0$, "negativ" sammenheng mellom X og Y (f.eks. alder bil/pris bil),

$\text{Cov} \approx 0$

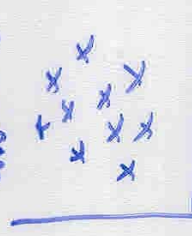
$\text{Cov} > 0$

$\text{Cov} < 0$

$\text{Cov} \approx 0$

$Cov \approx 0$

Merk: X og Y uavh. $\Rightarrow Cov(X, Y) = 0$.

NB! Motsatt gjelder ikke. To variable kan ha $Cov(X, Y) = 0$ og likevel være avhengige!

Teorem:

$$Cov(X, Y) = E(XY) - E(X)E(Y) \quad \square$$

Bevis: Se boka.

Problem: Kovariansen ofte vanskelig å tolke, avhenger av skala. Bruker derfor ofte korrelasjon som er en normalisering av kovariansen.

Definisjon: Korrelasjon

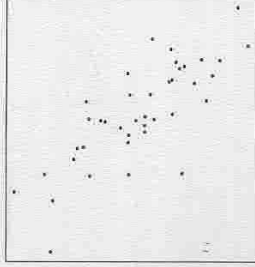
$$\rho(X, Y) = \text{Corr}(X, Y) = \frac{Cov(X, Y)}{\sqrt{\text{Var}(X)\text{Var}(Y)}}$$

$$-1 \leq \rho(X, Y) \leq 1$$

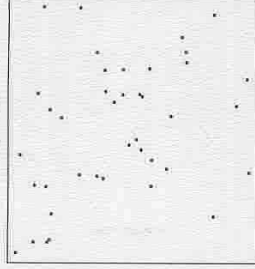
Korrelasjon = grad av lineær sammenheng mellom X og Y :

$\rho \rightarrow$

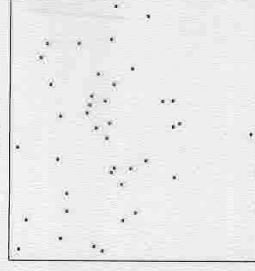
$\rho = -0.8$

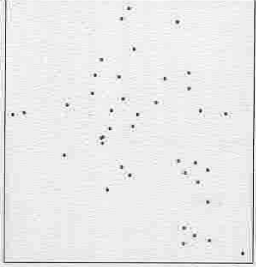
$\rho = -0.4$

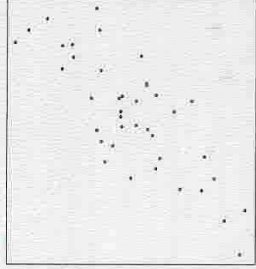
$\rho = 0$

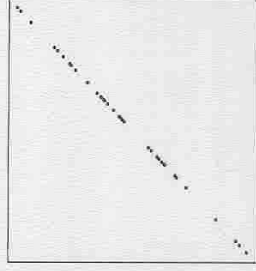
$\rho = 0.4$

$\rho = 0.8$

$\rho = 1$

Eksempel: Vann, X = "relativt vannforbruk", Y = "relativt humusinnhold".

$$f(x, y) = \begin{cases} x - \frac{1}{2}y + \frac{3}{4} & , 0 \leq x \leq 1, \quad 0 \leq y \leq 1 \\ 0 & \text{ellers} \end{cases}$$

Finn $\text{Corr}(X, Y)$:

$$\begin{aligned}
E(X) &= \int_{-\infty}^{\infty} \int_{-\infty}^{\infty} x f(x, y) dy dx \\
&= \int_0^1 \int_0^1 x \left(x - \frac{1}{2}y + \frac{3}{4} \right) dy dx = \frac{7}{12} \\
E(Y) &= \int_0^1 \int_0^1 y \left(x - \frac{1}{2}y + \frac{3}{4} \right) dy dx = \frac{11}{24} \\
E(XY) &= \int_0^1 \int_0^1 xy \left(x - \frac{1}{2}y + \frac{3}{4} \right) dy dx = \frac{13}{48} \\
\text{Cov}(X, Y) &= \frac{13}{48} - \frac{7}{12} \frac{11}{24} = \frac{1}{288}
\end{aligned}$$

Tilsvarende utregninger gir at $E(X^2) = \frac{5}{12}$ og $E(Y^2) = \frac{7}{24}$, som videre gir at $\text{Var}(X) = \frac{5}{12} - \left(\frac{7}{12}\right)^2 = \frac{11}{144}$ og $\text{Var}(Y) = \frac{7}{24} - \left(\frac{11}{24}\right)^2 = \frac{47}{576}$ og dermed blir

$$\rho(X, Y) = \frac{1/288}{\sqrt{(11/144) \cdot (47/576)}} = 0.04$$

dvs praktisk talt ingen korrelasjon mellom vannforbruk (X) og humusinnhold (Y). $\square$

Det foregående eksemplet viser at dersom man kjenner simultanfordelingen til to variable så kan man regne ut korrelasjonen mellom variablene.

I praksis er situasjonen ofte at man ikke kjenner simultanfordelingen, men man har noen data (målinger) over sammenhørende verdier. Da kan man fra dataene regne ut estimert, eller empirisk korrelasjon.

Definisjon: Empirisk korrelasjon (ofte bare kalt korrelasjon) for n målinger $(x_1, y_1), \dots, (x_n, y_n)$:

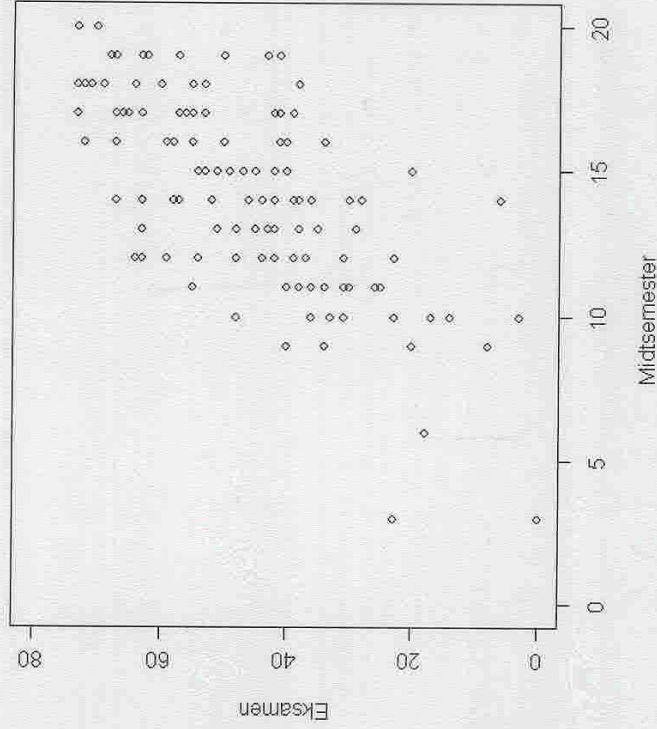
$$r = \frac{s_{XY}}{\sqrt{s_X^2 s_Y^2}} = \frac{\frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 \cdot \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}}$$

$$-1 \leq r \leq 1$$

Her er $\bar{x}$ og $\bar{y}$ gjennomsnittene av x - og y -målingene, s_{XY} empirisk kovarians og s_X^2 og s_Y^2 empiriske varianser.

Eksempel: Resultat på midtsemester og slutteksamen.

Resultat eksamen versus midtsemester (r=0.70)

I del 2 av MOT110 kommer dere til å lære om autokovarians og autokorrelasjon, som er kovarians/korrelasjon mellom etterfølgende målinger i en tidsrekke.

Forventning og varians til lineærkombinasjoner (4.3)

Ved å bruke definisjonene av forventning og varians på lineærkombinasjoner av stokastiske variabler får vi en rekke regneregler for lineærkombinasjoner (se boka for alle detaljer). Flesteparten av disse kan oppsummeres i følgende generelle regel (som står i formelsamlingen): *F. Saml. side 34*

Teorem: La $Y = \sum_{i=1}^n a_i X_i + b$. Da er

$$E(Y) = \sum_{i=1}^n a_i E(X_i) + b,$$

$$\text{Var}(Y) = \sum_{i=1}^n a_i^2 \text{Var}(X_i) + 2 \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^{i-1} a_i a_j \text{Cov}(X_i, X_j).$$

Se bevis for en del av spesialtilfellene i boka.

Merk spesielt at regelen gir at $E(aX + b) =$

$aE(X) + b$ og at $\text{Var}(aX + b) = a^2 \text{Var}(X)$ (f.eks.

blir $\text{Var}(-X) = \text{Var}(X)$...). Husk også at ved uavhengighet mellom variable blir $\text{Cov} = 0$.

$$Y = aX + b : E(Y) = a \cdot E(X) + b, \text{Var}(Y) = a^2 \cdot \text{Var}(X)$$

$$a = -1 : Y = -X : E(Y) = -E(X), \text{Var}(Y) = (-1)^2 \text{Var}(X) = \text{Var}(X)$$

NB! Var ≥ 0 alltid!!

= 0 ved uavh.

$$\bar{X} = \text{målt pH-verdi}$$

$$\text{pH} = \mu$$

$$E(\bar{X}) = \mu, \text{Var}(\bar{X}) = 0.01$$

Eksempel: Vi skal bruke et måleinstrument til å måle pH-verdien til en løsning. Vi vet at målinger med dette instrumentet gir resultater som har en fordeling med forventningsverdi μ (sann pH-verdi) og varians $\sigma^2 = 0.01$. I stedet for å bare gjøre en måling bestemmer vi oss for å gjøre 10 målinger og bruke gjennomsnittet av disse 10 målingene som vårt resultat. Hva blir forventningsverdi og varians til dette gjennomsnittet? La $\bar{X} = \frac{1}{10}(X_1 + X_2 + \dots + X_{10}) = \frac{1}{10}X_1 + \dots + \frac{1}{10}X_{10}$ være gjennomsnittet av de 10 målingene. Vi antar at de 10 målingene er uavhengige.

$$E(\bar{X}) = \frac{1}{10}E(X_1) + \dots + \frac{1}{10}E(X_{10})$$

$$= \frac{1}{10}\mu + \dots + \frac{1}{10}\mu = \mu$$

$$\text{Var}(\bar{X}) = \left(\frac{1}{10}\right)^2 \text{Var}(X_1) + \dots + \left(\frac{1}{10}\right)^2 \text{Var}(X_{10})$$

$$= \left(\frac{1}{10}\right)^2 \sigma^2 + \dots + \left(\frac{1}{10}\right)^2 \sigma^2$$

$$= \frac{\sigma^2}{10} = \frac{0.01}{10} = 0.001$$